

Vloga medgeneracijskega učenja pri oblikovanju za starost prijazne univerze in skupnosti

Jana Mali in Anže Štrancar

Povzetek

Na Fakulteti za socialno delo smo v okviru Modre fakultete v š. l. 2023/24 izvajali krožek z naslovom Življenjske zgodbe v objemu spominov. Udeleženke programa so raziskovale življenjski svet ljudi ter spoznavale različne metode in tehnike zapisovanja in analiziranja intervjujev, na podlagi katerih so se učile oblikovanja življenjskih zgodb ljudi. Pridobivale so veščine sporazumevanja, tako besednega kot nebesednega, ter spoznavale uporabnost življenjskih zgodb v vsakdanjem življenju in v družbenih spremembah sodobnega časa. Učenje je potekalo medgeneracijsko, saj so bile udeleženke tako upokojenke kot študentke magistrskega študija Socialno delo. Prav medgeneracijsko učenje je dodalo srečanjem poseben čar, nove izkušnje in izmenjavo stališč udeleženk do obravnavnih tem. Rezultati izobraževanja kažejo, da medgeneracijsko učenje omogoča medsebojno izmenjavo strokovnega znanja med študentkami različnih starosti, krepi osebnostni in profesionalni razvoj mladih študentk socialnega dela ter študentk v drugi polovici življenja, predvsem pa prispeva k preseganju starizmov in iskanju novih načinov medgeneracijskega sožitja.

Ključne besede: izobraževanje, medgeneracijsko sodelovanje, pripovedovanje, poslušanje, krepitev socialnega omrežja

The role of intergenerational learning in creating age-friendly universities and communities

Abstract

At the Faculty of Social Work, we ran an educational programme titled "Life Stories in the Embrace of Memories" as part of the Faculty of Active Wisdom in the 2023/24 academic year. Participants in the programme explored people's lives, learned about different methods and techniques for recording and analysing interviews and, on this basis, learned how to create people's life stories. They acquired communication skills, both verbal and non-verbal, and learned about the usefulness of life stories in everyday life and in today's changing society. The learning was intergenerational, as

the participants were both retired women and students of social work. The intergenerational learning that took place gave rise to new experiences and the exchange of opinions on the topics discussed. The results of the training show that intergenerational learning enables the exchange of expertise between students of different ages, promotes the personal and professional development of young social work students and students in the second half of life and, above all, helps to overcome age discrimination and find new ways of intergenerational coexistence.

Keywords: education, intergenerational cooperation, storytelling, listening, social networks empowerment

1 Uvod

Spremembe v družbi, ki se kažejo kot demografske spremembe, večanje števila starih ljudi,¹ podaljševanje življenja ter skrb za ustvarjalno in dejavno starost, postavljajo nove izzive za izobraževalne politike, visokošolske ustanove in obstoječe programe izobraževanja. Epidemija covid-19 je med drugim opozorila, da je vrednotenje starosti, kljub naraščanju števila starih ljudi, še vedno močno negativno, saj se razume, da je položaj starih ljudi izrazito ranljiv in da so stari ljudje družbena skupina, ki jo je treba ne vse možne načine zaščititi (denimo pred koronavirusno boleznijo), pri tem pa uporabiti vsa sredstva, da njihov glas ni slišan in so njihove potrebe prezrte (Mali in Grebenc, 2021). Različna gibanja, ki se zavzemajo za krepitev moči starih ljudi ter njihove socialne vključenosti in participacije, so zato izredno pomembna. Eno takšnih je gibanje Starosti prijazna univerza, ki se mu je pridružila tudi Univerza v Ljubljani. V prispevku pokažemo, kako smo na Fakulteti za socialno delo, ki je članica Univerze v Ljubljani, v š. l. 2023/24 izvedli izobraževanje, ki temelji na medgeneracijskem učenju in dialogu, omogoča osebni in profesionalni razvoj v starosti ter prispeva k preprečevanju in odpravljanju predsodkov in negativnih stališč do staranja ter starosti.

Za socialno delo je sprememba visokošolskega izobraževanja na način vključevanja starih ljudi v izobraževanje že tradicionalno zanimiva, saj omogoča realizacijo in prikaz uporabniške ter participativne perspektive, na kateri je socialno delo zasnovano. Učinki takšnega učenja se po prvi evalvaciji programa kažejo kot izredno pozitivni, saj so študentke mlade generacije z medgeneracijskim učenjem okrepile znanje za ravnanje v socialnem delu s starimi ljudmi, študentke starejše generacije pa pridobile na krepitvi družbene moči in socialnem vključevanju.

1 V socialnem delu uporabljamo besedno zvezo stari ljudje, kar utemeljujemo na konceptih socialnega dela (glej Mali, 2008 in 2024) in za starost prijazna skupnost kot prevod za angl. izraz *age friendly community* (glej Mali in Grebenc, 2021).

2 Opredelitev staranja v sodobni družbi ter sprememb v razumevanju staranja in starosti

Demografske spremembe, ki se kažejo kot spremembe v razmerjih med mladim in starim prebivalstvom, ne spreminjajo le zdravstvenih, socialnih in pokojninskih politik, temveč se odražajo tudi na področju izobraževanja. K temu v zadnjem obdobju prispevajo tudi interesi starajoče se populacije, ki sprejemajo starost kot priložnost za pridobivanje novih življenjskih izkušenj, med katerimi zaseda področje znanja in izobraževanja pomembno mesto. Montepare idr. (2020, str. 274) navajajo, da se v Združenih državah Amerike povečuje interes starejših od 50 let za visokošolsko izobraževanje. Njihovi motivi za izobraževanje so predvsem v iskanju možnosti za osebni razvoj, kar kaže na usmeritev novih starajočih se generacij k prizadevanju za zagotavljanje pozitivnega staranja ter vzdrževanje fizične in psihosocialne moči tudi na stara leta.

Staranje prebivalstva, daljša življenjska doba in naraščanje števila starih ljudi v družbi sami po sebi še ne pomenijo tudi pozitivnega vrednotenja starosti. Na to je že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja opozarjal Butler (Bytheway, 2005) ter s pojmom starizem (ang. ageism) opredelil proces sistematičnega stereotipiziranja in diskriminiranja ljudi le zato, ker so stari. Stari ljudje so v sodobni družbi pogosto karakterizirani kot pozabljivi, rigidni, nazadnjaški, slabših sposobnosti ipd. K spreminjanju podobe staranja in starosti so usmerjeni številni mednarodni in nacionalni dokumenti različnih držav, saj staranje prebivalstva ostaja neizpodbitno dejstvo vseh narodov, zato je treba ustvariti družbene razmere, v katerih bodo stari ljudje zasedali pomembno mesto.

Negativna podoba starosti vpliva tudi na manjšo vlogo starih ljudi v družbi, slabše uresničevanje človekovih pravic in slabšo kakovost življenja. Kot protistrup navedenim negativizmu se pojavlja ideja ustvarjanja skupnosti, ki spoštujejo stare ljudi, razumejo njihove specifične potrebe in so na splošno za starost prijazne, sprejemajo starost in je ne zapostavljajo oz. omenjajo kot življenjskega obdobja, ki se ga bojimo ali ga ne želimo dočakati. Za starost prijazne skupnosti (ang. age-friendly society) so skupnosti, v katerih člani živijo polno in smiselno življenje ves čas starosti (Scharlach in Lehning, 2016, str. 15). V takšnih skupnostih je poseben poudarek na zagotavljanju storitev, ki omogočajo zdravo staranje vseh prebivalcev, predvsem pa njihovo socialno participacijo. V kontekstu za starost prijaznih mest pričakujemo, da bodo mesta posebej pozorna na potrebe starih ljudi, ki so z vidika zdravja še posebej specifične in se lahko razlikujejo od potreb drugih starostnih skupin; zato je poseben poudarek v skupnostih, ki so prijazne za starost na tem, da ne izključujejo prebivalcev drugih starostnih skupin, le večjo pozornost namenjajo potrebam starih ljudi.

V skupnostih, ki so prijazne za starost je pomembna subjektivna percepcija staranja. Stari ljudje najpogosteje navajajo, da na dobro staranje vplivajo stiki med ljudmi, še posebej pomembni so tesni prijateljski odnosi, medsebojna pomoč, spoštovanje, dobri medosebni odnosi (Scharlach in Lehning, 2016, str. 18). Zelo vplivajo tudi percepcija staranja, sprejemanje in doživljanje samega staranja starih ljudi, pri tem pa imajo pomembno vlogo sprejemanje telesnih sprememb zaradi staranja, doživljanje zadovoljstva in srečnega življenja na stara leta, kakor tudi želja in smisla življenja v starosti.

Na oblike socialne participacije v starosti vpliva veliko dejavnikov. Stari ljudje so bolj socialno dejavni v bližini svojega doma, soseski, v kateri živijo, se bolj povezujejo s sosedi in manj z ljudmi, ki ne živijo v njihovi bližini. Torej so bolj odvisni od socialnih stikov, ki jih navezujejo neposredno v skupnosti, v kateri živijo. Na to vplivajo tudi njihove zmožnosti za mobilnost. Močne socialne vezi v soseski so izjemno pomembne za preprečevanje socialne izolacije in zagotavljanje blaginje v starosti (Scharlach in Lehning, 2016, str. 69).

Ljudem veliko pomenijo osebni stik, neposredno družabništvo, to, da človeka vidijo, čutijo, se ga dotaknejo. Po telefonu je stik drugačen, predvsem kratkotrajen, vendar pogosto prekine dolgoročno izključenost iz skupnosti in nenehno osamljenost. Pomoč na daljavo ima določene prednosti, ki so se pokazale za pomembne še posebej v času epidemije covida-19. Zaradi omejenih socialnih stikov je klic po telefonu ali vzpostavitev videokonference za veliko starih ljudi edina možnost za stike z drugimi. Težave se kažejo v tem, kako uporabiti nove pripomočke za sporazumevanje (mobilne telefone, tablične računalnike, programe za videokonference), kako stare ljudi v teh novih razmerah sploh naučiti uporabljati novo tehnologijo. Že pred epidemijo covida-19 so imeli stari ljudje težave z uporabo sodobne komunikacijske tehnologije, kazale pa so se tudi druge težave (Mali in Grebenc, 2021).

Prilagajanje življenja staranju in prilagajanje staranja življenju je eno od vodil, ki zagotavlja dobro, pozitivno usmerjeno staranje (ang. ageing well). Takšen pogled na staranje je korak stran od uveljavljenega prepričanja, da stari ljudje ne marajo sprememb ali celo da se s spremembami niso pripravljeni spoprijemati. Je tudi vodilo za zagotavljanje socialne participacije, kajti brez razumevanja staranja kot procesa prilagajanja spremembam ne moremo razumeti niti pomena participativne vloge starih ljudi. Vsekakor se mora tem spremembam priključiti tudi izobraževanje, in sicer tako, da po eni strani starim ljudem omogoči pridobivanje želene izobrazbe ter po drugi strani mlado in srednjo generacijo izobražuje o procesu staranja in starosti v sodobni družbi. Pred sistemom izobraževanja na različnih stopnjah so torej veliki izzivi, saj se na splošno izobraževanje še vedno razume kot pravica otrok in mladih, zato so oblike in načini pridobivanja izobrazbe bolj ali manj prilagojeni njihovim potrebam (Ličen, 2023). Visokošolsko

izobraževanje pri tem ni izjema, zato so pred njim veliki izzivi, kako prostor izobraževanja prilagoditi potrebam in predstavam starih ljudi ter ga zasnovati na medgeneracijskem sožitju (Montepare idr., 2020).

3 Nekatere značilnosti medgeneracijskega učenja

Demografske spremembe in staranje prebivalstva kličejo po spremembah v družbi in oblikovanju vzajemno koristnih odnosov med generacijami, predvsem z omogočanjem izmenjave virov ter učenjem med starejšimi in mlajšimi generacijami, tako zaradi individualnih kot družbenih koristi (Cook in Bailey, 2013). V številnih evropskih državah je institucionalizacija izobraževanja omejila in ločila stike med generacijami, saj se otroci in mladostniki šolajo, veliko starih ljudi je v institucionalni oskrbi, medtem ko so pripadniki srednje generacije zaposleni. Zavedanje, da je medgeneracijska solidarnost temeljnega pomena za blaginjo skupnosti, je povečalo povezanost in izmenjavo med generacijami tako v družinah kot zunaj njih (Jarrott, 2011).

Sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja so se v ZDA pričeli razvijati programi povezovanja starih ljudi s šoloobveznimi otroki, večinoma zaradi spodbujanja večje socialne vključenosti tistih, ki so živeli v revščini, z izkušnjo nasilja in zlorab prepovedanih substanc (Newman, 1997). V Evropi so se prve pobude pojavile v Združenem kraljestvu v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja (Jones, 1996) in so se osredotočale predvsem na krepitev socialne participacije starejših – zlasti z vključevanjem starejših prostovoljcev v različne dejavnosti, kot so sodelovanje v kulturnih in izobraževalnih programih ter mentorstvo predstavnikom mlajših generacij. Od devetdesetih let prejšnjega stoletja je področje medgeneracijskega povezovanja postajalo del evropske politične agende, ki so jo zaznamovali trije pomembni dogodki. Leta 1993 je bilo evropsko leto starejših in solidarnosti med generacijami, leta 1999 je bilo mednarodno leto starejših ter leto 2012 evropsko leto aktivnega staranja in solidarnosti med generacijami. Ta agenda je bila dobro sprejeta v družbi, med političnimi odločevalci, raziskovalci, praktiki in v širši javnosti. Tako se je od takrat do danes razvilo veliko medgeneracijskih programov, dejavnosti in praks po vsej Evropi (Vieira in Sousa, 2016).

Učenje je proces, ki poteka od rojstva do smrti. Vseživljenjsko učenje igra pomembno vlogo pri krepitvi moči posameznikov, s tem da jih »pripravi« na življenjske spremembe in preizkušnje (Yembuu, 2021). Sestavljajo ga tri komponente – formalno (ang. formal learning), neformalno (ang. non-formal learning) in priložnostno učenje (ang. informal learning). Ahmed (2010; 2014) opisuje neformalno učenje kot vsako sistematično in organizirano obliko izobraževalne dejavnosti za pridobivanje točno določenega znanja, ki se izvaja zunaj formalnega

sistema izobraževanja. Neformalno izobraževanje ima lahko številne oblike, kot so izobraževanje ob delu, mladinski klubi z izobraževalnimi nameni, programi osebnega razvoja, skupnostno izobraževanje, strokovni in poklicni programi za brezposelne ter izobraževanje zaposlenih z namenom pridobivanja točno določenih znanj. Priložnostno učenje izhaja iz vsakodnevnih aktivnosti, povezanih z delom, družino in prostim časom. Pogosto ga označimo tudi kot izkustveno učenje, saj se povezuje z življenjskimi izkušnjami – velikokrat naključno. Priložnostno učenje ni strukturirano, nima učnih ciljev in učne podpore ter ne vodi do certificiranja (npr. mature, diplome). Lahko je namerno, vendar se največkrat zgodi nenamerno in po naključju (Evropska komisija, 2000), ter je bistvenega pomena tako za osebni razvoj kot tudi za razvoj skupnosti oz. širše družbe. Neformalno in priložnostno učenje skupaj tvorita med 70 in 90 % procesa vseživljenjskega učenja (Latchem, 2014).

Izobraževanje Modre fakultete lahko opredelimo kot neformalno. Gre za načrtovano in organizirano dejavnost, ki se sicer izvaja v instituciji formalnega izobraževanja, vendar nima strogih standardov, podrobnih učnih načrtov in ob koncu izobraževanja ne prinese nikakršnega naziva (stopnje izobrazbe). Krožek Življenjske zgodbe v objemu spominov, ki se izvaja v okviru Modre fakultete na Fakulteti za socialno delo, je oblikovan medgeneracijsko. Gre za krožek, kjer redne študentke magistrskega študija v paru z upokojenimi osebami, nekdanjimi študentkami Univerze v Ljubljani, raziskujejo življenjsko zgodbo in življenjski svet starejše članice para. Ob tej interakciji se med dvema generacijsko različnima osebama izmenjujejo znanja in življenjske izkušnje. Udeleženke krožka so vključene v neformalno izobraževanje, hkrati pa so deležne tudi priložnostnega učenja, ki se pojavlja ob medgeneracijski interakciji.

Med prehodom v 21. stoletje je postal opazen medgeneracijski razkorak, ki je opredeljen kot kulturni prepad med generacijami. Medgeneracijsko učenje je pomembno sredstvo za zmanjševanje omenjenega prepada ter doseganje solidarnosti in zaupanja med generacijami (Kump in Jelenc Krašovec, 2010). Možno ga je izvajati z metodami sodelovanja, učenja, prenosa in menjave znanja v različnih institucijah in v različnih oblikah (Villas Boas, Oliveira in Ramos, 2014). Kaplan (1998) opisuje prednosti medgeneracijskega učenja pri mladih in starih ljudeh v krepitvi socialnega kapitala. Stari ljudje lahko ustvarjajo učne izkušnje, ki temeljijo na skupnosti, ne le zase, ampak tudi za mlade. Oba pola tvorita skupno sfero vseživljenjskega učenja. Medgeneracijsko učenje je preobrazbeni proces, ki poudarja sodelovanje in interakcijo med dvema ali več generacijami. Avtor proces označuje kot preobrazbeni prav zato, ker generaciji vplivata ena na drugo in s tem preobrazita življenjski svet ena druge. Hoff (2007, str. 126–127) dodaja, da v tem procesu starejša in mlajša generacija delita izkušnje, znanje, veščine, odnose in vrednote.

Različne oblike medgeneracijskega učenja so orodje za integracijo tradicionalnih in sodobnih sistemov znanja ter metod za izmenjavo idej, znanja, vrednot in veščin. Za tradicionalne kulture je neformalno medgeneracijsko učenje glavno sredstvo znotraj družin za sistematičen prenos znanja, veščin, kompetenc, norm in vrednot med generacijami. Organizirane dejavnosti, ki povežejo več generacij, lahko pozitivno vplivajo na stališča in stereotipe neke generacije o drugi. Tako lahko z medgeneracijskim učenjem zadovoljujemo osebne in socialne potrebe različnih generacij in vplivamo na povečevanje socialnega kapitala (Meshell in McGlinn, 2004).

Kljub konceptualizaciji medgeneracijskega učenja, ki se razvija v zadnjih desetletjih, je slednje prisotno že od pradavnine. To je neformalni in priložnostni način za sistematičen prenos znanja, veščin, kompetenc, norm in vrednot. Značilno je, da starši in stari starši delijo svoje izkušnje z mlajšimi člani družine. Medgeneracijska izmenjava znanj ima tudi namen ohranjanja vezi s preteklostjo in njen prenos na nove generacije. Družinsko medgeneracijsko učenje je neformalno, v njem vzajemno delujejo družinski člani različnih starosti (Hoff, 2007; Kump in Jelenc Krašovec, 2010). Kot posledica demografskih, socialnih in ekonomskih sprememb v sodobni družbi se pojavljajo nove, nedružinske paradigme medgeneracijskega učenja. Ob spremenjenih demografskih razmerjih med generacijami se spreminjata tudi struktura in funkcioniranje družin. Nekdaj je bil v družini zaposlen le oče, enostarševskih družin je danes več kot nekoč, razširjenih družin je npr. danes manj. Zaradi preseljevanja v večja mesta zaradi služb imajo mladi manj stika s starimi starši. Vse te družbene spremembe vplivajo na medgeneracijski prenos znanja. Tako mladi ne poznajo nekaterih dejstev in načinov opravljanja dela iz preteklosti. Starejše generacije pa tako ne pridejo v stik z novimi tehnologijami in sodobnimi družbenimi dogajanjem (Kump in Jelenc Krašovec, 2010). Boström (2002) ugotavlja, da med današnjimi generacijami obstaja prevelika vrzel, so preveč segregirane in izolirane v prostorskem, emocionalnem ter kulturnem smislu.

Kump in Jelenc Krašovec (2010, str. 50–51) navajata tri modele medgeneracijskega učenja. Prvi vključuje programe, v katerih predstavniki starejše generacije delujejo kot mentorji ter svetovalci otrokom in mladim v starosti do osemnajst let – običajno v šolskem okolju. Drugi model vključuje programe, kjer je vloga mladih večja. V tem primeru tudi mladi ponujajo pomoč starim ljudem. Tu je najpogostejša praksa učenje uporabe novih tehnologij, predvsem telefonov in računalnikov. Tretji model pa se nanaša na programe, kjer heterogene skupine s skupnim delovanjem prispevajo k izboljšanju življenja v skupnosti. Te dejavnosti so lahko zelo različne, saj izhajajo iz potreb ene ali druge generacije ali celo obeh.

V Sloveniji medgeneracijsko učenje nima velikih razsežnosti, imamo pa nekaj organizacij, ki razvijajo medgeneracijske programe. Kump in Jelenc Krašovec

(2010) kot primer navajata Zvezo medgeneracijskih društev, Inštitut Antona Trstenjaka in nekaj mednarodnih projektov, ki so zajemali izobraževanje odraslih in njihovo vključevanje v medgeneracijsko sodelovanje. Omenjata tudi načrte za uvajanje medgeneracijskega učenja v socialni politiki in se sklicujeta na Strategijo varstva starejših do leta 2010 (Vlada RS, 2006). V skoraj petnajstih letih smo pridobili še nekaj organizacij, ki v svoje delo vpeljujejo medgeneracijske programe in medgeneracijsko učenje, denimo: Univerza za tretje življenjsko obdobje, projekt Simbioza, Andragoški center Slovenije (vodi projekt Teden vseživljenjskega učenja, ki je medgeneracijsko naravnano) in Modra fakulteta, ki ima nekatere tečaje medgeneracijsko nastavljene. Ob tem so v več slovenskih mestih začeli delovati medgeneracijski centri, ki zagotavljajo prostor in podporo za medgeneracijsko druženje.

4 Gibanje Za starost prijazna univerza

Po zgledu že prej predstavljenih za starost prijaznih skupnosti je nastalo tudi gibanje Za starost prijazna univerza. Na razvoj gibanja je vplivalo več dejavnikov, od razumevanja staranja kot obdobja novega razvoja, aktivne modrosti, pogledov na starost kot procesa ali poteka, za katerega je značilno tudi pridobivanje, ne le izgubljanje, do različnih raziskovalnih rezultatov in projektov, ki so vplivali na oblikovanje različnih politik, ki promovirajo za starost prijazne načine in oblike življenja (Ličen, 2023). Preboj je globalno gibanje doseglo leta 2012, ki ga je evropski parlament poimenoval evropsko leto aktivnega staranja in medgeneracijske solidarnosti ter s tem v središče pozornosti postavil staranje prebivalstva in z njim povezane družbene spremembe. Na Dublin City University so tega leta pozvali univerze po vsem svetu k odzivu na potrebe starajoče se družbe in k upoštevanju posebnih načel starosti prijazne univerze, ki temeljijo na šestih stebrih univerzitetnih aktivnosti: poučevanje in učenje, raziskovanje in inovacije, vseživljenjsko učenje, medgeneracijsko učenje, učenje za razvoj ali nadaljevanje kariere ter družbeno angažiranje (Montepare, 2019; Tamage idr., 2016). Na podlagi teh načel naj bi univerze pričele uvajati spremembe, s katerimi bodo starim ljudem omogočile pridobivanje znanja na višjih stopnjah izobraževanja in nadaljevanje ali pričetek nove kariere ter vplivale na razvoj kulture pozitivne in dejavne starosti, s katero bodo seznanjale tudi mlajše generacije (Montepare idr., 2020). Postale naj bi bolj starostno vključujoče in omogočile razvoj novih oblik delovanja, s katerimi bodo lahko sledile zahtevam starajočih se generacij in starostno mešanih skupin študentov (Montepare in Brown, 2022). Za starost prijazne univerze podpirajo raziskave o staranju in starosti ter razvijajo izobraževalne programe, ki temeljijo na izkušnjah starejših odraslih in njihovih potrebah.

Povezovanje univerz v globalno gibanje Za starost prijazna univerza omogoča razvoj novih partnerstev. Po podatkih gibanja (Age Friendly University, Global Network, b. d.) je danes priključenih že 110 univerz na petih celinah, vključno z Evropo, Severno in Južno Ameriko, Azijo in Oceanijo.

Univerza v Ljubljani je ena izmed dveh univerz v Sloveniji, ki razvijata programe po načelih globalnega gibanja Za starost prijazna univerza. Je osrednja in največja izobraževalna ustanova v državi, hkrati pa tudi osrednja in največja raziskovalna institucija. V študijske programe 26 članic, od tega 23 fakultet in treh umetniških akademij, je bilo v š. l. 2023/24 vpisanih 37.400 študentk in študentov (Univerza v Ljubljani, 2024). Fakulteta za socialno delo je ena izmed članic univerze, katere temeljni nalogi sta izobraževanje in raziskovanje. V okviru dodiplomskega in podiplomskega študija ter strokovnega izpopolnjevanja (vseživljenjskega učenja) izobražuje in usposablja študentke in študente za izvajanje strokovnih nalog ter storitev na področju socialnega varstva, zaposlovanja in drugih področjih, kjer so potrebna ali koristna znanja in spretnosti socialnega dela (Fakulteta za socialno delo, 2024). Kot raziskovalna ustanova pospešuje razvoj stroke in znanosti socialnega dela, izvaja temeljne in aplikativne raziskave in razvojne projekte, objavlja raziskovalne ugotovitve ter jih prenaša v prakso in ustrezne politike. V š. l. 2023/24 je izvajala redni študijski program Socialno delo na prvi stopnji, redni študijski program Socialno delo na drugi stopnji, izredni študijski program Duševno zdravje v skupnosti na drugi stopnji ter izredni študij Interdisciplinarni doktorski študijski program Humanistika in družboslovje, področje Socialno delo, na tretji stopnji. Letno na fakulteti študira dobrih 550 študentk in študentov, za izobraževanje katerih je zaposlenih 32 pedagoških delavcev (Fakulteta za socialno delo, 2024). Posebnost fakultete je v tem, da je med redkimi članicami Univerze, ki razvijajo študijske programe ter v njih predmete z različnimi vsebinami, vezanimi na staranje in starost.

Milošević Arnold (1999, str. 16) navaja, da so bila vprašanja, povezana s starostjo, del izobraževanja za socialno delo v Sloveniji prisotna vse od sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Pozneje je Fakulteta za socialno delo v predmetnik med obvezne študijske vsebine vpeljala predmet Socialno delo s starimi. Kljub razvijanju specializiranega znanja na področju organizacije, duševnega zdravja, psihosocialne pomoči, skupnostne oskrbe in dela z mladimi v devetdesetih letih se je področje socialnega dela s starimi ljudmi na fakulteti pojavilo šele z bolonjsko prenovo študija in se poučuje razširjeno od leta 2010 dalje (Mali, 2013).

Bolonjska prenova študijskega programa Socialno delo na dodiplomskem študiju poleg obveznega predmeta Socialno delo s starimi ljudmi omogoča tudi specializirano smer študija, saj je modul Socialno delo s starimi ljudmi eden od šestih izbirnih modulov na fakulteti. Na modulu potekajo naslednji predmeti: Pomoč umirajočim in njihovim sorodnikom, Socialna omrežja, Osebno načrtovanje

dolgotrajne oskrbe ter Socialno delo z ljudmi z demenco (skupaj 25 kreditnih točk v okviru predmetov na temo socialnega dela s starimi ljudmi). V vseh štirih letnikih študentke opravljajo tudi praktično usposabljanje na tem področju.

Na podiplomski stopnji smo prvič v zgodovini izobraževanja za socialno delo vpeljali študij Socialno delo s starimi ljudmi (Mali, 2015). Program se od leta 2017 izvaja kot izredni študij in vsebuje 60 kreditnih točk. Kot redni študij na drugi stopnji poteka v okviru programa Socialno delo modul Dolgotrajna oskrba starih ljudi, ki vsebuje naslednje predmete: Dolgotrajna oskrba in socialno delo, Skrbstveni režimi in omrežja opor ter Socialnodelovni model razumevanja demence (z vpisom na drugo stopnjo študija in izborom modula Dolgotrajna oskrba starih ljudi študentke pridobijo 60 kreditnih točk). Nekatere od navedenih predmetov vsako leto razpišemo tudi za tuje študentke in študente (Erasmus).

Z vnosom specializiranega znanja v kurikulum socialnega dela želimo vpeti študente v poglobljen in samostojen študij socialnega dela s starimi ljudmi ter jih usposobiti za specializirano socialno delo s starimi ljudmi v skupnosti in v institucijah za stare ljudi ter za svetovanje pri pripravi na starost vseh tistih generacij, ki v proces staranja šele vstopajo (Mali, 2015). Študij omogoča študentom spoznavanje in razumevanje sodobnih teoretičnih konceptov in praks na področju socialnega dela s starimi ljudmi ter njihov prenos v konkretno praktično delo. Diplomanti podiplomskega programa so usposobljeni v praksi prepoznati in analizirati stiske starih ljudi ter iskati rešitve in razvijati inovativne pristope pri njihovem reševanju na specifičen, socialnodelovni način. Do š. l. 2023/24 smo te vsebine razpisovali le za študentke in študente mlade in srednje generacije. Sedaj ponujamo tudi dva predmeta za ljudi s statusom upokojenca. V naslednjem poglavju predstavljamo vsebino in študij enega od njih.

5 Program izvajanja Modre fakulteta kot primer medgeneracijskega učenja na Fakulteti za socialno delo

Na Fakulteti za socialno delo razvijamo učenje za stare ljudi, ki temelji na medgeneracijskem povezovanju in je del Modre fakultete, ki deluje v okviru Mreže klubov alumnov UL in vključuje upokojene in/ali starejše od 55 let. Izobraževanje poteka kot del gibanja, ki je v mednarodnem okolju poznano kot Za starost prijazna univerza. V sklopu te dejavnosti si prizadevamo, da bi okrepili izobraževanje za stare ljudi, spodbudili raziskovanje staranja in starosti, medgeneracijsko povezovanje, povečali ozaveščanje javnosti o staranju in starosti, oblikovali študij, ki vpliva na sodelovanje in povezovanje med ljudmi tudi v poznejših letih. Cilji Modre fakultete so usmerjeni v razvoj univerze, ki bo utemeljena na povezovanju med starimi ljudmi, diplomanti in študenti, da bi okrepili znanje o staranju in

starosti, omogočili različne dejavnosti tudi v starosti ter s tem preprečevali prevladujoči negativen pogled na starost v družbi. V skladu s temi cilji na Fakulteti za socialno delo razvijamo nove učne programe, ki omogočajo pretok znanja in sodelovanje med generacijami. Med njimi je tudi izobraževanje v obsegu 20 ur z naslovom Življenjske zgodbe v objemu spominov. Udeleženci izobraževanja se seznanijo z raziskovanjem življenjskega sveta ljudi ter spoznavajo različne metode in tehnike zapisovanja in analiziranja intervjujev, pripovedovanj in drugih oblik narativnih zapisov. V ospredju študija je spoznavanje veščin sporazumevanja, tako besednega kot nebesednega, s katerimi vzpostavljamo delovni odnos s starimi ljudmi, ki je osnova za krepitev moči in sposobnosti, pridobljenih s staranjem in starostjo. Udeleženci izobraževanja spoznavajo uporabnost življenjskih zgodb v vsakdanjem življenju in v družbenih spremembah sodobnega časa.

Izobraževanje je v š. l. 2023/24 potekalo v medgeneracijskih parih, ki jih sestavljata ena predstavnica starejše generacije in ena predstavnica mlajše generacije. Predstavnik srednje generacije vodiva izobraževanje in skrbiva za učinke medgeneracijskega izobraževanja.

Za potrebe tega prispevka smo opravili kvalitativno in kvantitativno analizo anketnega vprašalnika, ki ga je izpolnilo šest starejših udeleženk izobraževanja,² ter kvalitativno analizo pisnih nalog devetih študentk socialnega dela,³ ki so bile vključene v program izobraževanja. Udeleženke, ki so izpolnile vprašalnik, so označile odgovore na raziskovalni vprašanji: (1) Kako ste zadovoljni s programom? in (2) V kolikšni meri je usposabljanje izpolnilo vaša pričakovanja? Udeleženke so pri izpolnjevanju anketnega vprašalnika na lestvici od 1 do 5 označile odgovore tudi na nekaj trditev glede zadovoljstva s programom in izpolnjenimi pričakovanji izobraževanja.

Pri vseh vprašanih program dosega zelo visoke ocene (vse ocene so nad 4,67). Trditev *Tečaj je zadovoljil moja pričakovanja* je bila ocenjena s povprečno oceno 4,83. Trditvi *Vsebine, ki smo jih obravnavali na tečaju, so bile zanimive* in *Vsebine, ki smo jih obravnavali na tečaju, sem uporabil v praksi* sta prejeli povprečno oceno 4,67. Trditvi *Zadovoljen sem s strokovnim znanjem izvajalca* in *Zadovoljen sem z načinom dela* sta obe prejeli povprečno oceno 4,83. Naslednja vprašanja so zahtevala pisne odgovore. Prvo vprašanje je zahtevalo odgovor o tem, ali bi udeleženke pri tečaju kaj spremenile in kako bi delo izboljšale. Odgovori so bili pozitivni in pričajo o dobrem načinu vodenja tečaja. Anketirane so

2 Vse udeleženke izobraževanja živijo v Ljubljani, imajo srednjo ali univerzitetno izobrazbo, izkušnje z učenjem v okviru Modre fakultete ima ena udeleženka, dve imata izkušnjo z udeležbo na Univerzi za tretje življenjsko obdobje.

3 Študentke socialnega dela so v š. l. 2023/24 obiskovale magistrski študij Socialno delo s starimi ljudmi, modul Dolgotrajna oskrba v socialnem delu. Predhodno so vse zaključile prvo stopnjo študija Socialno delo na Fakulteti za socialno delo. Sodelovalo je osem študentk in en študent.

bile navdušene predvsem nad tem, da je bil tečaj medgeneracijsko obarvan in so imele priložnost sodelovati s študentkami mlajše generacije. Glede vodenja tečaja udeleženke predlagajo samo eno izboljšavo, in sicer:

»Na nek način zavezati prijavljene člane, da tečaj res obiskujejo, če so se prijavi – zaradi boljše dinamike.« Nad vsebino programa so bile udeleženke pozitivno presenečene: *»Bila sem iskreno presenečena nad tem, kar smo počeli, in res upam, da bo našim mladim soustvarjalkam poslušanje in zapisovanje naših zgodb pomagalo pri njihovem delu. Zahvala tudi njihovi profesorici/mentorici dr. Jani Mali.«* Ena udeleženka je v tem zapisu predlagala nadaljevalni tečaj.

Razlogi za udeležbo na programu so se med seboj nekoliko razlikovali, vse pa je pritegnila tema izobraževanja – življenjske zgodbe. Udeleženke poročajo o radovednosti, prostem času ter želji po učenju in novih poznanstvih. Poročajo o tem, da sta jih najprej pritegnila naslov in opis tečaja. Zaradi zanimivosti teme so se odločile za prijavo. Študentke socialnega dela so svoje izkušnje z medgeneracijskim učenjem opisale v pisnih nalogah, ki so jih pripravile kot odgovore na raziskovalno vprašanje: Kako ste doživeli medgeneracijsko učenje?

Razvoj vključujoče skupnosti sloni na medgeneracijskem sodelovanju, zato se razvijajo strategije za poučevanje v medgeneracijskih skupinah, povezovanje mlajših in starejših študentov, pa tudi strategije za participativno medgeneracijsko raziskovanje ter medgeneracijsko skupnostno raziskovanje (Ličen, 2023, str. 32).

Z vidika potrebe po povečevanju socialnih stikov v starosti medgeneracijsko izobraževanje gradi mreže, zaupanje, vzajemnost in solidarnost. Nove in močne vezi med mlajšo in starejšo generacijo, krepitev sodelovanja, je ena od študentk takole opisala:

»S skupnimi prizadevanji smo druženje prepletle s strokovnim delom, kar je pripomoglo h krepitvi medsebojnemu spoznavanju. Vzpostavile smo toplo in zaupljivo okolje, kjer smo se sproščeno pogovarjale, delile smeh in odkrивale pomembne življenjske nauke. Na ta način smo krepile medgeneracijsko sodelovanje in prispevale k vzpostavljanju trajnih vezi med študentkami socialnega dela ter udeleženkami projekta Modra fakulteta.« (LH_3)

Učenje v poznejšem življenjskem obdobju spodbuja družbeno udejstvovanje ter pomaga starejšim odraslim pri vzpostavljanju podpornega okolja in negovalne skupnosti (Talmage idr., 2016, str. 233). Krepitev moči odraslih z željo po učenju in priložnostmi zanj vpliva na odnose v družini, med partnerjema in v skupnosti ter je nedvomno koristno za splošno kakovost življenja. Tudi študentke socialnega dela so v medgeneracijskem izobraževanju prepoznale priložnost za dvig samozavesti in potrditev svoje izobraževalne poti:

»Skrb mi je predstavljalo dejstvo, da bom sama vodila pogovor, sama bom tista, ki bom morala pogovor peljati, kljub morebitnim zapletom, tišini, težkim temam in stiskam, ki jih morda pogovor lahko prinese. Začetne skrbi so kaj kmalu

izginile, saj so gospe, ki so se udeležile našega krožka, prinesle pozitivno, dobro voljo in veselje do dela in sodelovanja z nami. Na vsakem srečanju so gospe poudarile, kako vesele in hvaležne so, da lahko sodelujejo s študenti, koliko jim pomeni, da jih poslušamo, o njih pišemo in smo z njimi.» (LH_3)

Medgeneracijsko učenje se vse bolj obravnava ne le kot osebno koristno, temveč tudi kot način za daljše vključevanje starejših odraslih na trg delovne sile in podporo mlajšim pri zaposlovanju. Študentke so npr. navajale, da so teme, obravnave na krožku, sicer že poznale, ampak so ob dialoškem učenju s starejšo generacijo dobile nov pogled nanje in na ta način pridobile dodatno znanje za svoj poklic.

»Poleg tega medgeneracijsko učenje spodbuja razvoj bistvenih življenjskih veščin. Gospa J., s katero sem sodeloval v okviru projekta Modra fakulteta, je z mano pogosto delila praktična znanja o odnosih, karieri ter osebni razvoju. Ti pogovori služijo kot vir vodstva in mentorstva, in osebno menim, da v splošnem, širšem kontekstu tovrstni projekti in sodelovanja nudijo mlajšim posameznikom dragocene nasvete pri njihovem lastnem življenjskem potovanju.» (DČ_6), navaja edini študent v skupini. V okviru te paradigme starejši odrasli veljajo za mentorje, prenašajo znanje in zagotavljajo vire za podporo dosežkom in samospoštovanju mladih ter krepijo medkulturno razumevanje (Clark in Leedahl, 2019, str. 273). To smo zaznali tudi v našem programu, saj ena od študentk navaja:

»Preko pogovorov smo veliko izvedeli o razvoju družbe, socio-kulturnih napredkih ter izzivih, s katerimi so se soočale prejšnje generacije (Gospa J. pove, da je otrok na kmetiji v tistem času bil delovna sila, in spominja se, kako so morali iz potoka za živino nositi vodo v velikih lesenih škafih. Aktivnost je lahko trajala po več ur in pri 10/11 letih so se ji zaradi težkega fizičnega dela natrgale vezi v rokah.). Ta osebna izpoved zgodovine omogoča globlje razumevanje in cenjenje korenin sodobnih problemov.» (DČ_6)

Medgeneracijsko učenje je staro in mlado kot človeštvo samo. Evropska mreža za medgeneracijsko učenje ga opredeljuje kot vzajemno izmenjavo znanja med ljudmi vseh starosti, tako da se lahko učijo skupaj ter se učijo drug od drugega in na različnih področjih izobraževanja (Pstross idr., 2017, str. 160). V našem izobraževanju smo zasledili dialog med mlado in staro generacijo, ki je mladim zagotavljal znanje o staranju in starosti za socialno delo z vidika uporabniških izkušenj:

»Poudarila bi tudi moje začudenje ob spoznanju, da so gospe, ki so se udeležile projekta Modra fakulteta, polne življenja, zaposlene z mnogimi aktivnostmi, dejavne na različnih področjih in so med nas vnesle energijo. Gospe so v meni zbudile dejstvo, da starost ni le naporna, brez energetskega in prepojena z upadanjem življenja, temveč je lahko ravno obratna, lepa, prepojena z izzivi, dejavnostmi in jo lahko posameznik živi po svoje.» (AS_7)

7 Sklep

Staranje prebivalstva spada med največje civilizacijske dosežke in visokošolske ustanove so se dolžne odzvati na ta fenomen. Na Fakulteti za socialno delo smo v š. l. 2023/24 pilotno pričeli z uvajanjem sprememb, tako da smo izvedli 20-urni izobraževalni program, ki je potekal po načelih medgeneracijskega izobraževanja kot primer implementacije gibanja Starosti prijazna univerza.

Prvo leto izobraževanja kaže dobre rezultate na treh ravneh: (1) promovira medgeneracijsko učenje in izobraževanje za medsebojno izmenjavo strokovnega znanja med študenti različnih starosti; (2) omogoča osebnostni in profesionalni razvoj v drugi polovici življenja; (3) povečuje poznavanje staranja, starosti in dejavne starosti ter prispeva k preprečevanju starizmov. Evalvacija izobraževanja je pokazala, da je medgeneracijsko sodelovanje dobrodošla dodana vrednost, zato na Fakulteti za socialno delo vidimo potencial v razvoju medgeneracijskih programov učenja in bomo v prihodnosti razvijali tak pristop k izobraževanju starih ljudi.

Predstavljene novosti v izobraževanju za socialno delo ne razumemo le kot novo pedagoško prakso, s katero dosegamo večjo učinkovitost pri pridobivanju kompetenc za socialno delo s starimi ljudmi. Spoznali smo tudi, da je takšno učenje priložnost za preverjanje in razvoj konceptov socialnega dela s starimi ljudmi, saj jih preverjamo skupaj s predstavniki starejše generacije, ki bodo nekoč verjetno uporabniki storitev socialnega varstva, v katerem se ti koncepti uresničujejo.

Literatura

- Age Friendly University, Global Network (b. d.). <https://www.afugn.org/principles>
- Ahmed, M. (2010). Education as Transformation – Education for transformation. *Development*, 53(4), 511–517.
- Ahmed, M. (2014). Lifelong Learning in a Learning Society: Are Community Learning Centres the Vehicle? V G. Carbonnier (ur.), *Education, learning, training* (str. 102–125). Graduate Institute of International and Development Studies.
- Boström, A. K. (2002). Informal learning in a formal context: problematizing the concept of social capital in a contemporary Swedish context. *International Journal of Lifelong Education*, 21(6), 510–524.
- Bytheway, B. (2005). Ageism. V M. L. Johnson (ur.), *The Cambridge Handbook of Age and Ageing* (str. 338–345). Cambridge University Press.
- Clark, P. G. in Leedahl, S. N. (2019). Becoming and being an Age-Friendly University (AFU): Strategic considerations and practical implications, *Gerontology & Geriatrics Education*, 40(2), 166–178. <https://doi.org/10.1080/02701960.2019.1579714>

- Cook, G. in Bailey, C. (2013). Older care residents' views of intergenerational practice. *Journal of Intergenerational Relationships*, 11(4), 410–424.
- Evropska komisija. (2000). *A Memorandum on Lifelong Learning*. Commission of the European Communities.
- Fakulteta za socialno delo. (2024). *Letno poročilo 2023*. Fakulteta za socialno delo.
- Hoff, A. (2007). Intergenerational learning as an adaptation strategy in aging knowledge societies. V European Commission (ur.), *Education, Employment, Europe* (str. 126–129). National Contact Point for Research Programmes of the European Union.
- Jarrott, S. (2011). Where we have been and where are we going? Content analysis of evaluation research of intergenerational programs. *Journal of Intergenerational Relationships*, 9(1), 37–52.
- Jones, C. (1996). *Handbook for solidarity between generations*. Community Education Development Centre.
- Kaplan, M. (ur.). (1998). *Intergenerational programs: Support for children, youth, and elders in Japan*. SUNY Press.
- Kump, S. in Jelenc Krašovec, S. (2010). *Prestari za učenje? Vzorci izobraževanja in učenja starejših*. Pedagoški inštitut.
- Kump, S. in Jelenc Krašovec, S. (2014). Intergenerational learning in different contexts. V B. Schmidt-Hertha, S., Jelenc Krašovec in M. Formosa (ur.), *Learning across generations in Europe. Research on the Education and Learning of Adults* (str. 167–177). Sense Publishers.
- Latchem, C. (2014). Informal Learning and Non-Formal Education for Development. *Journal of Learning for Development*, 1(1), 0–13.
- Ličen, N. (2023). Starosti prijazna univerza. *Kakovostna starost*, 26(2), 26–42.
- Mali, J. (2008). *Od hiralnic do domov za stare ljudi*. Fakulteta za socialno delo.
- Mali, J. (2013). *Dolgotrajna oskrba v Mestni občini Ljubljana*. Fakulteta za socialno delo.
- Mali, J. (2015). Magistrski študij socialnega dela s starimi ljudmi kot odziv na demografske spremembe v družbi: uvod. *Socialno delo*, 54(1), 3–10.
- Mali, J. (ur.). (2024). *Dolgotrajna oskrba ljudi z demenco v Sloveniji v teoriji in praksi socialnega dela*. Založba Univerze.
- Mali, J. in Grebenc, V. (2021). *Strategije raziskovanja in razvoja dolgotrajne oskrbe starih ljudi v skupnosti*. Založba Univerze v Ljubljani.
- Meshell, D. S. in McGlinn, R. P. (2004). Intergenerational contact, attitudes, and stereotypes of adolescents and older people. *Educational Gerontology*, 30(6), 457–479.
- Milošević Arnold, V. (1999). Razvoj in značilnosti socialnega dela s starimi ljudmi. *Kaljenje*, 1, 8–24.

- Montepare, J. M. (2019). Introduction to the Special Issue-Age-Friendly Universities (AFU): Principles, practices, and opportunities. *Gerontology & Geriatrics Education*, 40(2), 139–141. <https://doi.org/10.1080/02701960.2019.1591848>
- Montepare, J. M. in Brown, L. M. (2022). Age-Friendly Universities (AFU): Combating and inoculating against ageism in a pandemic and beyond. *Journal of Social Issues*, 78, 1017–1037. <https://doi.org/10.1111/josi.12541>
- Montepare, J. M., Farah, K. S., Bloom, S. F in Tauriac, J. (2020). Age-Friendly Universities (AFU): Possibilities and Power in Campus Connections. *Gerontology & Geriatrics Education*, 41(3), 273–280. <https://doi.org/10.1080/02701960.2020.1726744>
- Newman, S. (1997). History and evolution of intergenerational programs. V S. Newman, C. R. Ward, T. B. Smith, J. O. Wilson in J. McCrea (ur.), *Intergenerational programs: Past, present, and future* (str. 55–80). Taylor & Francis.
- Pstross, M., Corrigan, T., Knopf, R. C., Sung, H., Talmage, C. A., Conroy, C. in Fowley, C. (2017). The Benefits of Intergenerational Learning in Higher Education: Lessons Learned from Two Age Friendly University Programs. *Innovative Higher Education*, 42(2), 157–171.
- Scharlach, A. E. in Lehning, A. J. (2016). *Creating aging-friendly communities*. New York, Oxford University Press.
- Talmage, C. A., Mark, R., Slowey, M. in Knopf, R. C. (2016). Age Friendly Universities and engagement with older adults: moving from principles to practice. *International Journal of Lifelong Education*, 35(5), 537–554.
- Univerza v Ljubljani (2024). <https://www.uni-lj.si/univerza/o-nas>
- Vieira, S. in Sousa, L. (2016). Intergenerational practice: contributing to a conceptual framework, *International Journal of Lifelong Education*, 35(4), 396–412.
- Villas Boas, S., Oliveira, A. in Ramos, N. (2014). The Intergenerational Educational Programs: A new Sphere of Lifelong Education. V P. Guimarães idr. (ur.), *ESREA Network on Between Global and Local: Adult Learning and Development. Local Change, Social Actions and Adult Learning. Challenges and Responses* (str. 36–43). University of Lisbon, Institute of Education.
- Vlada RS. (2006). *Strategija varstva starejših do leta 2010*. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
- Yembuu, B. (2021). Intergenerational learning of traditional knowledge through informal education: the Mongolian context. *International Journal of Lifelong Education*, 40(4), 339–358.